(א) נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע אהדורי סברא וכי מדכרי ליה מדכר אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו היכי ליעבד אמר רבה בר רב שילא לימא הכי א למחר אהא לפניך בתענית יחיד אמרו ליה רבנן לרב ששת הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא איקפד ואמר להו דלמא מיכל נמי אכול אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו סברי כי הא דאמר שמואל (ב) אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב (ג) בלבד אמר רב יהודה אמר רב ב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נדר קבל עליה א] דלא סגי דלא משלם לצעורי נפשיה קביל עליה אי מצי מצער נפשיה אי לא מצי לא מצער נפשיה איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא (ד) רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי עבדו ליה עגלא תילתא אמרו ליה ליטעום מר מידי א"ל בתעניתא יתיבנא אמרו ליה ולוזיף מר וליפרע לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב ג יפה תענית לחלום כאש לנעורת (ה) (אמר) רב חסדא ד ובו ביום ואמר רב יוסף ה ואפילו בשבת (ו) מאי תקנתיה ו ליתיב תעניתא לתעניתא: **מתני'** ז עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין ג' תעניות אחרות על הצבור (ז) אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ונועלין את המרחצאות ח עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור (ח) הרי אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות (ט) בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (י) ט עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין (כ) ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום י היחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן (ל) יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנא' 1 הלוא קציר חטים היום וגו': **גמ'** בשלמא כולהו אית בהו תענוג רחיצה וסיכה ותשמיש המטה אבל מלאכה צער הוא אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא אמר קרא 2 קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים כעצרת מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה אי מה עצרת מאורתא אף תענית נמי מאורתא אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דר' ירמיה בר אבא אמר קרא אספו זקנים דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום ואימא (מ) מטיהרא אמר רב ששא בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר (נ) מצפרא כינופיא כ היכי עבדי אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא מכאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא מכאן ואילך בעינן רחמי שנא' 3 ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום ורביעית מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם

איפוך

תיר. ער כדמתרגמינן (בראשית מא) ויקץ ואיתער: **אהדורי סברא.** אם צריך ממנו דבר שצריך הרהור אינו יודע לומר בעוד שמתנמנם: **וכי מדכרו ליה מדכר.** כזה שמעת מדכר: **יחיד שקבל עליו תענית.** סתם ואינו יודע איזה תענית קבל עליו אם של יחיד אם של צבור (א): **ואסור בנעילת כו'.** שמא תענית צבור כג' (ס) ראשונות או כז' אחרונות קיבל עליו: **קאתו רבנן לתעניתא כו'.** בתענית צבור וסברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) (ב) דאסור בנעילת הסנדל וכל הני: **איקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי.** ופורשים מדרכי צבור ולית ליה דשמואל. ואנן האידנא נהגינן כשמואל: **אפנתא.** אישקריפי"ט: **מחלפי.** ביומא דתעניתא: **לצעורי בעלמא.** אי מצי מצער נפשיה ואי לא (ג) לא יהא אלא (ע) ליומא אחרינא: **ואפילו בשבת.** יכול להתענות כדי שיתבטל צער גופו: **קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים.** כל יושבי הארץ בית ה' אלהיכם וזעקו אל ה': **מה עצרת.** שבועות ושמיני עצרת: **אי מה עצרת.** איסור מלאכתו מאורתא: **דומיא דאסיפת זקנים ביום.** דבלילה כל אחד בביתו ואינן נאספין: **מסייע ליה לרב הונא.** הא דפשיטא לך דאסיפת זקנים ביום: **דאמר מצפרא כינופיא.** ביום תענית צבור מתקבצין ובאין לבית הכנסת מן הבקר: **מעיינין במילי דמתא.** דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסקי בני העיר אם גזל וחמס ביניהן ומפייסין אותן: (ד) **היכי עבדי.** מאי עבדי בכינופיא דמצפרא ובכוליה יומא דתעניתא: **ריבעא דיומא.** מחלות ואילך עושין ד' חלקים: **בפלגא.** דהיינו ריבעא דיומא קרו ויחל משה(פ) ומפטירין דרשו את ה' בהמצאו(צ):

איפוך

נים ולא נים תיר ולא תיר. ° אומר רבי (ק) נים ולא נים בתוך השינה כשיעור משנתו תיר ולא תיר בתחילת השינה ° אך לא נראה (ה) בערבי פסחים (דף קכ:) דקאמר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ואמר רב אשי ה"ד נתנמנמו נים ולא נים וכו' והתם איירי בתחילת השינה בין נים ולא נים בין תיר ולא תיר (ר) לכנ"ל כפירוש רש"י דאי הוה אמר נים ולא נים הוה אמינא דתיר הוי טפי מנים ואי הוה אמר תיר ולא תיר ה"א דנים הוי טפי מתיר הלכך איצטריך תרווייהו וכולהו בתחילת השינה כדמפרש התם (ו) ובירושלמי מפורש גבי הך ברייתא עד כמה אוכל ושותה עד קרות הגבר וה"ה עד שיעלה עמוד השחר ובד"א שהתנה אבל לא התנה וישן אינו יכול לאכול: **אביי ורבא סיימי אפנתא.** פירוש במנעל שאין (ז) סוליים סול"א בלע"ז: **דאי מצי מצער נפשיה עביד אי לא מצי מצער נפשיה לא עביד.** ומשום הכי קאמר שמואל דלוה תעניתו ופורע דוקא היכי דלא מצי מצער נפשיה אבל היכי דמצי מצער נפשיה לא מצי ללוות תעניתו והכי מסקנא אם אמר הריני בתענית למחר צריך לצעוריה נפשיה ואינו יכול ללוות ופורע באונס ואפילו אכל בשוגג ישלים אותו והר"י מסופק בדבר אם יכול ללוותו ולפרוע היכי דקביל עליה כבר להתענות והתענה עד חצי היום או רביע יום ואפילו לא מצי לצעורי נפשיה אבל לא התענה ודאי דיכול ללוות אחר בשבילו או אם טעה ואכל בשוגג יאכל וישלים יום אחר ואם התענה בשבת כגון תענית חלום דצריך לפרוע כדאמר ובלבד דיתיב תעניתא לתעניתא אם אירע שיהיה ר"ח אותו יום אז ידחה לתעניתו עד יום אחר בשבוע וכן נראה למ"ר שי': **מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום.** אבל בלילה לא תימה אמאי אוכלים ושותים מבעוד יום כל הלילה נמי היו יכולין לאכול ולשתות מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום אבל בלילה לא ויש לומר דלא יליף צום מאסיפה אלא לענין עשיית מלאכה דדוקא מלאכה גמרינן מאסיפה דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום אבל אכילה לא כתיב בקרא:

איפוך

עין משפט נר מצוה

נ א מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה י טוש"ע א"ח סי' תקסח סעיף ו:

נא ב מיי' פ"ד מהלכות נדרים הלכה טז סמג עשין רמב טוש"ע שם סעיף ב:

נב ג מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה יב סמג עשין מד"ס ג טור וש"ע שם סי' רכ סעיף ב:

נג ד מיי' שם טוש"ע שם סי' תקסח סעיף ב:

נד ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע שם סי' רפח סעיף יד:

נה ז מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ג והלכה ד טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג:

נו ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז:

נז ט מיי' שם הלכה ח וטוש"ע שם סעיף ז:

י [מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם]:

נח כ מיי' פ"א שם הלכה יז [טור א"ח סימן תקעה] שו"ע שם סי' תקעו סעיף טז:

◆

תורה אור השלם

1. הֲלוֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל יְיָ וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְיָ לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ: שמואל א יב יז

2. קַדְּשׁוּ צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל יְיָ: יואל א יד

3. וַיָּקוּמוּ עַל עָמְדָם וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם רְבִעִית הַיּוֹם וּרְבִעִית מִתְוַדִּים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַייָ אֱלֹהֵיהֶם: נחמיה ט ג

◆

מוסף רש"י

אהדורי סברא. דבר הבא מבינת הלב (מגילה יח:). **אין תענית צבור בבבל.** הואיל ואין צריכין לגשמים, אם גוזרין על דבר אחר אין חומר תענית ציבור נוהג בו לאכול מבעוד יום וליאסר במלאכה ושאר חומרי האמורים שם (פסחים נד:). **עגלא תילתא.** שליש לבטן, שהוא משובח, מפני שהבהמה בקטנותה אינה עדיין בכחה והולד ראשון ושני אינו בריא (שבת יא.). **ליתיב תעניתא לתעניתא.** יתענה למחר (ברכות לא:). **בשני מטין עם חשיכה.** ולא נועלין ולא פותחין, ובחמישי מותרין. לפתוח לגמרי (לקמן יד:). **עברו אלו.** י"ג תעניות שב"ד מתענין על הגשמים, ולא נענו. מן השמים (מגילה ה:). **מצפרא כינופיא.** מאספין בני אדם ובודקין ומזהירין אם יש בידם עבירה ויחלו כדי שיתקבל התענית (מגילה ל:).

◆

רבינו חננאל

אמר רב יחיד שקבל עליו תענית [וכו'] אמר רבה בר רב שילא לימא הכי מחר אהא בתענית יחיד. דאי לא, חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליה ואסור בנעילת הסנדל כו'. ואסיקנא [ד]רבנן דבי רב אשי, באילו התעניות השנויות במשנתינו, הוו (מאיימי) [מסיימי] מסאנייהו כי אורחייהו ואתו לבי תענית, סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד, וכך הלכה. **אמר רב יהודה אמר רב לווה אדם תעניתו ופורע.** פיר' היכא דאיכא צערא או אונס וכיוצא בו לווה תעניתו ופורע, דאמרי' לא יהא אלא נדר, מי לא פרע למחר וליום אחרא, כך (מ)[ב]תענית. ושמעינן הא סברא מדברי שמואל דאמר צערא קיבל עליה אי מצי מצער נפשיה כו', מכלל דרב במצטער הוא דאמר. **יפה תענית לחלום כאש בנעורת.** ובו ביום אפילו בשבת, וכן הלכתא. ויתיב תעניתא לתעניתא, ומפורש בשבת בפרק א'. [מתני'] **עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות** וכו'. ואקשינן, בשלמא רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה (תענית) [תענוג], אלא מלאכה אמאי, צערא הוא. ומשנינן, אמר קרא קדשו צום קראו עצרה, פי' קראו עצרה לקידוש (היום) [הצום], מה עצרת אסור במלאכה אף צום אסור במלאכה. ומאימתי איסורו משעת אסיפת זקנים, ואימתי אסיפת זקנים ביום, שנאמר תקעו שופר בציון [ה]הריעו בהר קדשי ירגזו כל יושבי [ה]ארץ כי בא יום ה'. אמר רב כהנא כינופיא מצפרא. היכי עבדינן, אמר אביי מצפרא עד פלגיה יומא מעיינינן [וכו']. ולפניא ריבעא דיומא קרינן בספרא ובאפטרתא, וריבעא בתרא מצלינן ומתודינן.

מסורת הש"ס

(א) פסחים קכ: מגילה יח: יבמות נד. נדה סג., (ב) לעיל יא: פסחים נד: ע"ש, (ג) [גירס' הרא"ש בסי' יט אלא ט"ב ויוה"כ], (ד) שבת יא. ע"ש, (ה) [צ"ל ואמר], (ו) [ברכות לא:], (ז) פסחים נד:, (ח) [לקמן יד. ושם איתא מה אלו וכן הוא גיר' ירושלמי], (ט) [פרש"י על זה לקמן דף יד:], (י) מגילה ה: [וע' תוס' שם], (כ) [מועד קטן טו.], (ל) [לעיל ג:], (מ) [תרגום של ממשש בצהרים בטיהרא דברים כח כט], (נ) מגילה ל:, (ס) [צ"ל אמצעיות], (ע) [צ"ל ביומא אם לא דמלת אלא היא בטעות], (פ) [שמות לב], (צ) [ישעיה נה], (ק) [עמ"ש הט"ז א"ח סי' תרל ס"ק ח הגיה הכא קצת באריכות], (ר) [ועי' תוס' נדה סג. ד"ה ניס],

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יחיד כו' אם של צבור **אסור** כו' הס"ד ואח"כ מה"ד שמא ת"צ **בשלש אחרונות או בשבע** כו': **(ב)** ד"ה קאתו כו' בפ' מקום שנהגו דליאסר בנעילת הסנדל: **(ג)** ד"ה לצעורי כו' ואי לא מצי **לא מצער נפשיה** הס"ד ואח"כ מה"ד **לא יהא אלא נדר וכי אינו משלם את נדרו** ליומא אחרינא: **(ד)** ד"ה היכי עבדי צ"ל קודם ד"ה מעיינין: **(ה)** תוס' ד"ה נים כו' אך לא נראה הכי בערבי פסחים: **(ו)** בא"ד ובירושלמי מפורש גבי הך ברייתא. נ"ב פי' דתני בה ישן ועמד ה"ז אוכל: **(ז)** ד"ה אביי כו' שאין לו סוליס סול"א:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה נים וכו' אומר רבי נים ולא נים בתוך השינה. בתחלת השינה. תיר ולא תיר בסוף השינה כצ"ל: **בא"ד** אך לא נראה בע"פ. כאן ובע"פ כצ"ל ט"ז א"ח סי' תרל ס"ק ח:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' דלא סגי דלא משלם. עי' ר"ן וריטב"א ומשמע דלא הוי זה בגירסתם ולכן בפשיטות אתי שפיר פרש"י ותוס' וא"ל למ"ש בעל אהבת עולם ושער המלך:

◆

לעזי רש"י

אישקרפי"ט. נעל קלה.

◆

רבינו גרשום

היכי עביד. כשקיבל עליו שיהא למחר מותר בנעילת הסנדל, דאמר למחר הריני בתענית יחיד. **דילמא מיכל נמי אכיל.** כלומר כי היכי דסיימי סנדל ה"נ יכולין לאכול. **סיימי אפנתא.** שנועלין עליונו של סנדל העור שעל הרגל, אבל העץ שתחת הרגל לא היו מניחין. **סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל.** לפיכך אין אסורין בנעילת הסנדל. שהן י"ג. ו' ראשונים ז' אחרונים. **בשלמא [כולהו].** רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. **מה אסיפת זקנים ביום.** כנופיא מצפרא ולא מאורתא.